УДК 81'25:340.113

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-69-77](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-69-77)

Анісімова Юлія Павлівна викладач кафедри іноземних мов №1, Національний університет «Одеська юридична академія», вул. Академічна, 9, каб. 70, м. Одеса, 65009, тел.: (048) 719-88-16, e-mail: foreign_dept@onua.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-8165-6161>

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. Стаття присвячена розгляду специфіки перекладу юридичних термінів під час викладання англійської мови для фахівців правової сфери. Особливий фокус уваги приділено лексичним особливостям передачі юридичної термінології у цільовій мові. Переклад правової документації обумовлений передусім наявністю в мові оригіналу усталених термінів і висловлювань, що використовуються у вузькій сфері. У цьому аспекті особливої актуальності набуває застосування дидактичного методу симуляції з екстраполяцією на когнітивний лінгвістичний підхід при викладанні англійської мови для юридичних спеціальностей. Ефективність симуляції переважно забезпечується ефектом занурення у сконструйовані ситуації. Іншими перевагами методу симуляції є збільшення незалежності та мотивації студентів, коли покращуються навички групової роботи. Процес засвоєння іноземної мови через симуляцію надає змогу студентам експериментувати з новими юридичними термінами та лінгвальними структурами. Покращити рівень адекватності перекладу юридичних термінів можливо за допомогою застосування когнітивного лінгвістичного підходу разом з впровадженням методу симуляції у комбінації з іншими дидактичними прийомами.

Термінологія має ключову роль у процесі перекладу з теоретичної і практичної точки зору. Студентам слід опанувати навички дескриптивної термінологічної діяльності, яка сфокусована на продукуванні адекватно перекладеного тексту. Коректний переклад термінологічних одиниць сприяє покращенню інтерлінгвістичної комунікації. У зв'язку з цим, особливості перекладу термінів обумовлюються новими професійними викликами. Термінологія вивчають у взаємозв'язку з різними видами професійної комунікації. Аналізуючи кореляцію між поняттями термінології і переклад, необхідно пам'ятати, що вони детермінуються семантичними, прагматичними, контекстуальними та культурними чинниками.

Ключові слова: термін, комунікація, лексема, симуляція, правова документація.

Anisimova Yulia Pavlivna Teacher department of foreign languages No.1, National University of "Odessa Academy of Law", Academically St., 9, office. 70, Odessa, 65009, tel.: (048) 719-88-16, e-mail: foreign_dept@onua.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-8165-6161>

PECULIARITIES OF LEGAL TERMS TRANSLATION WHEN TEACHING ENGLISH FOR LEGAL SPECIALTIES

Abstract. The article is devoted to the consideration of legal terms translation peculiarities when teaching English for legal professionals. Particular attention is paid to the lexical features of legal terminology translation in the target language. The translation of legal documentation is primarily characterized by the presence of legal terms and expressions used in a narrow field. In this respect, the application of the simulation didactic method with extrapolation to the cognitive linguistic approach when teaching English for legal specialties is getting especially relevant. The effectiveness of simulation is mainly provided by the effect of immersion in the constructed situations. One more advantage of the simulation method lies in the increase of student independence and motivation. As a result, group work skills improve. The process of learning a foreign language through simulation allows students to experiment with new legal terms and linguistic structures. It is possible to improve the level of adequacy of legal terms translation by applying a cognitive linguistic approach together with the introduction of the simulation method in combination with other didactic techniques.

Terminology plays a key role in the translation process from a theoretical and practical point of view. Students should master the skills of descriptive terminological activity that focuses on producing an adequately translated text. Correct translation of terminological units helps to improve interlinguistic communication. In this regard, the peculiarities of terms translation are outlined by some new professional challenges. Terminology is studied in relationship with various types of professional communication. When analyzing the correlation between the terms terminology and translation, it is important to remember that they are determined by semantic, pragmatic, contextual and cultural factors.

Keywords: term, communication, lexeme, simulation, legal documentation.

Постановка проблеми. Одним з найбільш актуальних аспектів взаємодії мови і права є переклад юридичних текстів. Інтерес науковців до проблем теорії і практики юридичного перекладу безпосередньо обумовлений розвитком міжнародних зв'язків, збільшенням об'єму правового регулювання та, власне, розширенням термінологічного апарату сфери права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню юридичної лексики присвячені наукові праці Р. Ю. Кобрини [1], В. М. Лейчика [2], Д. С. Лотте [3], Г. О. Винокура [4], М. Н. Володіної [5]. У фокусі наукового пошуку особливої значущості набуває переклад юридичних термінів.

Виклад основного матеріалу. Специфіка перекладу правової документації обумовлена передусім наявністю у мові оригіналу усталених термінів і висловлювань, що використовуються у вузькій сфері. Терміном вважають не лише слова (непохідні, похідні, складні, аббревіатури), але й словосполучення, ідентифікуючи їх термінами-словосполученнями, термінологічними словосполученнями, багатослівними, багатоелементними або багатокомпонентними термінами. Формальна ознака терміну виявлена в численних дефініціях, які використовуються у науковій літературі. На нашу думку, дефініція Пономаріва О. Д. є ґрунтовною і добре аргументованою, що «термін – це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, об'єднаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам» [6, с. 91].

Функціональні, структурні і семантичні характеристики юридичних термінів настановляють на наступне визначення. Юридичний термін – це слово чи словосполучення, вживане в умовах функціонування юридичного підстилю офіційно-ділового стилю мови, що виражає ключове поняття правової норми та характеризується чіткими семантичними межами, обмеженими можливостями сполучуваності. У зазначеному аспекті, найбільше труднощів спричиняє переклад не власне юридичних термінів, зафіксованих у двомовних словниках, а лексичних одиниць, переклад яких обумовлюється лінгвокультурним контекстом. Як наслідок, складність для студентів юридичних спеціальностей становить переклад текстів, що належать до регіонального і національного права.

Залежність значення лексеми від контексту, в якому вона вжита, є причиною численних помилок при перекладі з іноземної мови, що й призводить до викривлень тексту перекладу. Основними ознаками якісного перекладу вважають його точність, зрозумілість і відповідність вимогам того чи іншого стилю. Однак, залежно від типу юридичного тексту, функцій та адресату сутність характеристик зрозумілості, точності й стилю можуть виявитись різними. Так, наприклад, «при перекладі юридичних дискусій, призначених для ознайомлення з певними правовими питаннями широкого кола читачів, зрозумілість і стиль можуть виявитись важливішими за точність передачі інформації. А в перекладі вироку, який має бути приведений у виконання в іншій країні, точність є найважливішою вимогою» [7, с. 67–70]. Таким чином, розуміння та інтерпретація тексту – важливі компоненти в складному та багатосторонньому процесі перекладу.

Одна з найкритичніших проблем навчання студентів іноземної мови у вищих навчальних закладах полягає у пошуку та обґрунтуванні ефективних дидактичних методів. Традиційні лекції, семінари та практичні заняття не можуть задовольнити запити студентів, які прагнуть до більшої мобільності, безперервного вдосконалення та розширення доступу до професійної

інформації іноземною мовою. Саме тому, на сьогодні є велика кількість методів і технік, серед яких варто виділити метод симуляції, який визначають як реальність функцій у змодельованому та структурованому середовищі [8]. Він передбачає відтворення функцій, які студенти юридичних спеціальностей мають виконувати в реальних життєвих ситуаціях та професійній діяльності за допомогою іноземної мови. Це відбувається під час комунікації на цільовій мові, адаптуючись до реальної професійної поведінки. Ефективність симуляції переважно забезпечується ефектом занурення у сконструйовані ситуації. Іншими перевагами методу симуляції є збільшення незалежності та мотивації студентів, коли покращуються навички групової роботи. Процес засвоєння іноземної мови через симуляцію надає змогу студентам експериментувати з новими юридичними термінами та мовними структурами з екстраполяцією на розвиток професійних компетенцій. Це підтверджує думку про те, що засвоєння інформації під час навчального процесу відбувається через певний досвід та концептуалізацію, репрезентуючи наступні стадії навчання як спостереження, теоретичне узагальнення і практичне застосування здобутих знань [10, с. 12].

Сучасний стан правової англomовної сфери характеризується високим рівнем клішованості, контекстуальності і навіть деяким відходом від традиційних норм. Контекстуальність англійської юридичної термінології виражається у ситуативності значень деяких фраз або окремих слів. Наприклад, словосполучення "*courts and tribunals*" в правовій сфері слід перекладати не як "суди і трибунали", а "судові установи", "судові органи". Прикметниково–прийменникова фраза "*subject to*" зовсім не означає деяку "суб'єктність", а виражає різноманітну семантику: "піддаватися", "служити", "мати право", "бути залежним", "бути обумовленим", "знаходитися під владою". Зворот "*subject to*" набуває несподіваних контекстуальних значень в юридичних і економічних текстах: "*subject to any damages which may be due*" в конкретному договорі перекладається як "при збереженні права на відшкодування будь-яких можливих збитків".

Іншою важливою характеристикою англomовних правових текстів є їх клішованість. При цьому словосполучення або речення фактично є цілісною лексичною одиницею, з якої неприпустимо видаляти ті або інші елементи, – перекладач передає кліше за принципом "як є", з використанням однозначних еквівалентів. Наприклад, "виносити судові ухвали за суперечками" – "*to adjudicate (не 'make decisions') in disputes*"; "на розсуд суду" – "*at the discretion (не 'at the consideration') of the court*"; "процес укладення договору" – "*formation process*", а не "*the process of making a contract*" тощо. Для англійської правової сфери також характерні фіксовані пари "суб'єкт – об'єкт", де головним семантичним розрізнявачем виступає не корінь слова, а суфікс: *drawer* – *drawee* (трасант – трасат), *endorser* – *endorsee* (посиач – одержувач), *employer* – *employee* (роботодавець – працівник). У деяких випадках неспівпадіння між українськими і англійськими правовими кліше спостерігається як на

лексичному, так і на синтаксичному рівні. Зокрема, фразу "*hereinafter referred as*" слід перекласти як "далі іменований"; "*this agreement is made effective on*". – "дата підписання договору"; "*with effect from the date hereof*" – "набуває чинності з поточної дати".

Вузькогалузеві переклади можуть викликати чимало питань у непідготовленого перекладача. При цьому найбільшу складність становить саме юридичний аспект перекладу слів і словосполучень, які в інших контекстах (наприклад, в побутовому вживанні) часто мають абсолютно інше

значення. У юридично–правовій реальності знання "буденної" семантики є недостатніми. Перекладачеві–експертові у сфері правоохоронних органів не складе труднощів передати такі поєднання, як: *stop and search* (не "зупинися і шукай", а "затримання і обшук"), *manslaughter* (не "людиновбивство", а "неумисне вбивство"), *killing* (далеко не завжди "вбивство", але "спричинення смерті", "загибель в результаті подій"), *therapy* (не "терапія", а "перевиховання"), *peace officer* (не "офіцер миру", а "поліцейський", "співробітник поліції"), *profiling* (не "профілізація", а "психологічне тестування ув'язнених"), *health screening* (не "здорове дослідження", а "медичне обстеження"), *guardians of the peace* (не "хранителі миру", а "охоронці порядку"), *police powers* (не "поліцейські сили", а "повноваження поліції"), *correctional institutions* (не "корекційні інститути", а "виправні установи"), *walking the beat* (не "ходити і бити", а "патрулювати" у британській англійській), *challenge a juror* (не "кинути виклик присяжному", а "дати відведення присяжному").

Перекладачеві потрібно не лише добре знати мову, але й орієнтуватися у різних, іноді дуже несхожих між собою правових реаліях. Деякі явища англо–саксонської і американської систем права відсутні в українській судово–правовій сфері. Так, *limited divorce* – зовсім не "обмежене розлучення", а "роздільне проживання подружжя згідно з вердиктом суду"; *indeterminate sentence* – "вирок з невизначеним терміном"; американський "*Department of the Interior*" зовсім не відповідає українському силовому відомству "Міністерство внутрішніх справ", а займається землею у федеральній власності і контролем над природними ресурсами; *sexual assault* (сексуальне насильство), *robbery* (пограбування), *aggravated assault* (напад з обтяжливими обставинами), *burglary* (крадіжка із зломом, також "*breaking and entering*"), *arceny* (проста крадіжка), *car theft* (викрадення автотранспортного засобу), *arson* (підпал); *coroner* (так званий "коронер" – особливий посадовець, що встановлює причину смерті, що робить розтин і веде розслідування; при цьому в українській правовій системі його завдання виконують відразу декілька відомств і дій – слідчий комітет, суд, судово–медична експертиза, попереднє слідство). Ці та багато інших випадків свідчать, що неточність перекладу через невідповідність різних правових систем можна компенсувати культурологічним, історичним або правовим коментарем.

Від перекладача очікується подвійна кваліфікація – знання у сфері власне

англійської й української мов у відповідній сфері для адекватної передачі сенсу тексту, а також компетенції у юридичних питаннях. Погодимося із твердженням І. Г. Федотової, що "...тексти вихідної і цільової мов розглядаються в абсолютно різних правових системах, отже, в них повинні використовуватися різні формулювання, характерні для кожної з мов. Проте при цьому ці формулювання мають бути зрозумілі обом сторонам і нести в собі однаковий сенс. Отже, перекладачеві слід орієнтуватися не лише у юридичному праві своєї держави, але й іноземної країни" [9, с. 6].

За останні роки сталися значні зміни в сфері політичних і економічних міжнародних відносин. Сьогодні у всьому світі та в Україні, зокрема, помічається розширення міжнародних зв'язків і співпраці у різних галузях економіки. У будь-якій діяльності міжнародного рівня потрібна наявність офіційного документу (договору, контракту угоди), що підтверджує серйозність стосунків сторін, які співпрацюють між собою. Одним з чинників ефективності такої діяльності є грамотно складена і адекватно перекладена документація.

Лексичні особливості договору і контракту досить різноманітні. Перш за все тут можна відмітити використання термінів і професіоналізмів відповідно до тематики і змісту документу. Так, наприклад, у договорі на експорт товарів можна зустріти наступні терміни: *bill of lading* (накладна, коносамент), *invoice* (рахунок, фактура) *clean on bill of lading* (чистий коносамент) *wharfage* (портове мито, причальні збори) тощо. Трудовий договір в свою чергу може містити наступні терміни: *off-budget funds* (позабюджетні фонди), *personal income tax* (податок на доходи фізичних осіб), *definitive payment* (кінцева виплата).

У ході дослідження було виявлено, що в договорах і контрактах має місце найменування людей за ознакою, обумовленою якоюсь дією чи відношенням: *pledgor* (заставник), *pledgee* (заставодержатель), *contractor* (підрядник, контрактор, постачальник), *forwarder* (експедитор), *carrier* (перевізник). Найчастіше в проаналізованих договорах і контрактах зустрічаються найменування сторін, адже саме їх відносини регулюються такими документами, наприклад: *employer* (роботодавець), *employee* (працівник), *lessor* (орендодавець); *lessee* (орендатор), *consignee* (отримувач), *undersigned* (що підписався нижче).

У тексті контрактів міститься низка латинських і французьких слів та висловів, таких як: *null and void* (юридично недійсний, той, що втратив законну силу); *videlicet* (а саме), *mutatis mutandis* (з урахуванням необхідних змін, поправок), *per annum* (щорічно), *force majeure* (форс-мажор), *en route* (по дорозі, в дорозі), *en rapport* (у зв'язку з, відповідно до), *par excellence* (переважно, головним чином). Однак, оскільки в українських текстах зазначені іноземні включення використовуються значно рідше, то вони, як правило, перекладаються на українську мову, а не переносяться у текст перекладу. Виключенням у даному випадку є латинські слова та вислови, вживання яких

стало нормою в українській мові. Серед них *status quo, de facto, de jure, a priori*. Такі вислови зберігаються у своєму іноземному написанні і передаються за допомогою транскрибування.

Під час аналізу було також виявлено, що для договорів і контрактів типічно використання скорочень і аббревіатур. Вони застосовуються, зазвичай, на позначення назв організацій, підприємств і їх форм власності, а також термінів і професіоналізмів: *TPE (Trade Partners Enterprise)*; *ICC (International Chamber of Commerce* – Міжнародна торгова палата); *IMF (International Monetary Fund* – Міжнародний валютний фонд); *Ltd. (limited* – з обмеженою відповідальністю); *WB (waybill* – транспортна накладна); *B/L, BOL (bill of lading* – коносамент, транспортна накладна); *C.I.F. (cost, insurance, freight* – вартість, страхування, фрахт) тощо.

Усі проаналізовані нами англомовні тексти містять типові характеристики, властиві юридичному стилю викладу. По-перше, тексти насичені специфічною юридичною термінологією, яка перекладена українською мовою відповідними спеціальними термінами : "*licensor*" / "ліцензіар", "*licensee*" / "ліцензіат", "*remedy*" / "положення", "*liability*" / "відповідальність", "*subject of agreement*" / "предмет договору", "*a sole trustee*" / "одноосібна довірена особа", "*Chargor*" / "заставник" [2]. Оригінальні англомовні тексти також включають слова і вирази, які окрім звичайного значення в цьому правовому контексті набувають нових значень. Наприклад, розглянемо таке словосполучення як "*the Articles of Association*". Зазвичай англійські слова "*article*" і "*association*" перекладаються на українську як "стаття" і "асоціація", "суспільство", "об'єднання" відповідно, проте у даному контексті такий вислів слід інтерпретувати як "Статут компанії". Подібні випадки прослідковувались і в інших прикладах: "*void*" / що "не має юридичної сили", "*parties of agreement*" / "сторони договору", "*legal suit*" / "судовий позов", "*proceeding*" / "порушення справи" [2; 4; 5]. З точки зору граматичної складової досліджувані юридичні тексти активно наповнюються пасивними конструкціями і модальними формами : "*shall be granted*", "*is attached with*", "*shall be given in writing*", ці граматичні звороти, як правило, переводяться безособовими конструкціями: "видається", "додається", "оформляється письмово" [5]. Особливою характеристикою англомовних текстів юридичної спрямованості є наявність в них великої кількості архаїзмів : "*hereof*" – "цього", "про це", "звідси"; "*herein*" – "при цьому", "в цьому", "тут"; "*hereto*" – "до цього", "до цього", "до того"; "*hereinafter*" – "нижче", "надалі"; "*hereunder*" – "цей", "тут", "згаданий", "в силу цього документу". В українських перекладах ми не зустрічаємо таких застарілих форм, як "цього", "цей", "від цього" і так далі, а спостерігаємо, що архаїзми перекладаються сучасними лексичними одиницями, що відповідають стилю юридичного документу.

Висновки. Практичні результати свідчать про те, що покращити рівень адекватності перекладу юридичних термінів можливо за допомогою застосування когнітивного лінгвістичного підходу разом з впровадженням методу симуляції у комбінації з іншими дидактичними прийомами.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розгляді граматичних особливостей перекладу англомовних юридичних текстів.

Література:

1. Головин Б.Н., Кобрин Р.Ю. Лингвистические основы учения о терминах. Москва: Высшая школа, 1987. 105 с.
2. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура: учеб. пособие. Москва: Наука, 2006. 296 с.
3. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. 160 с.
4. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. Москва: ЛИТЕРА, 1939. Т. 5. С. 3-54.
5. Володина М. Н. Когнитивно-информационная природа термина (на материале терминологии средств массовой информации). Москва, 2000. 128 с.
6. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української літературної мови. Тернопіль, 2000. 276 с.
7. Ковтун О. В. Концептуальні засади перекладу юридичного. *Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії*. Рівне, 2016. С. 67-70.
8. Jones K. Simulations: A handbook for teachers and trainers. London. Routledge, 2013.
9. Федотова И.Г. Юридические понятия и категории в английском языке. Обнинск, 2000. 344 с.
10. Devos A. O., Torbenko I. O. , Doroshenko T. V., Revenko V. V., & Shuhaiev A. V. The application of the simulation method in the foreign language teaching in higher education institutions, the cognitive linguistic approach. *Journal of Educational and Social Research*, 11(4), 2021. P. 12.

References:

1. Golovin, B. N., & Kobrin, R. Ju. (1987). *Lingvisticheskie osnovy uchenija o terminah* [Linguistic foundations of the doctrine of terms]. Moscow: High School [in Russian].
2. Lejchik, V. M. (2006). *Terminovedenie. Predmet, metody, struktura* [Terminology: subject, methods, structure: textbook. allowance]. Moscow: Science [in Russian].
3. Lotte, D. S. (1961). *Osnovy postroenija nauchno-tehnicheskoy terminologii* [Fundamentals of building scientific and technical terminology]. Moscow: Publishing house of the USSR Academy of Sciences [in Russian].
4. Vinokur, G. O. (1939). *O nekotoryh javlenijah slovoobrazovanija v russkoj tehničeskoj terminologii* [On some phenomena of word formation in Russian technical terminology]. Moscow: LITERA, 5, 3-54 [in Russian].
5. Volodina, M. N. (2000). *Kognitivno-informacionnaja priroda termina (na materiale terminologii sredstv massovoj informacii)* [The cognitive-informational nature of the term (based on the terminology of the mass media)]. Moscow [in Russian].
6. Ponomariv, O. D. (1992). *Stylistyka suchasnoi ukrainskoi movy* [Stylistics of modern Ukrainian literary language]. Ternopil, Lybid [in Ukrainian].
7. Kovtun, O. V. (2016). *Kontseptualni zasady perekladu yurydychnoho tekstu* [Conceptual principles of legal text translation]. *Suchasni problemy humanitarystyky: svitohliadni poshuky, komunikatyvni ta pedahohichni strategii - Modern problems of the humanities: worldview research, communicative and pedagogical strategies*. Rivne, 67-70. [in Ukrainian].
8. Jones, K. (2013). *Simulations: A handbook for teachers and trainers*. Routledge.

9. Fedotova, I. G., & Tolstopjatenko, G. P. (2014). *Juridicheskie ponjatija i kategorii v anglijskom jazyke* [Legal concepts and categories in English]. Obninsk: Title [in Russian].
10. Devos, A. O., Torbenko, I. O., Doroshenko, T. V., Revenko, V. V., & Shuhaiev, A. V. (2021). The Application of the Simulation Method in the in Foreign Language Teaching in Higher Education Institutions, the Cognitive Linguistic Approach. *Journal of Educational and Social Research*, 11(4), 1-1.